

חצר השוכר (בבא מציעא קב)

גליון 421

איתא במשנה בדף קא: המשכיר בית לחבירו וכו' הזבל של בעל הבית. ובגמ' בדף קב. במאי עסקינן אילימא בחצר דאגיר ליה לשוכר ותורי דשוכר אמאי של בעה"ב. אלא בחצר דלא אגירא לשוכר ותורי דמשכיר, פשיטא. לא צריכא, בחצר דמשכיר ותורי דאתו מעלמא קמו בה. מסייע ליה לר' יוסי ברבי חנינא, דא"ר יוסי ברבי חנינא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו.

ופירש"י בד"ה בחצר דמשכיר, שלא השכיר את החצר. ותורי דאתו מעלמא, וסתם גללים אפקורי מפקרינהו בעלים, וקניא ליה חצרו, ואפי' קדם השוכר והגביהן לא זכה בהן.

מבואר בגמ' ע"פ רש"י דמה שנאמר במשנה דהזבל של בעל הבית איירי בחצר של המשכיר, שלא השכירו לשוכר, והגללים באו מבהמות שבאו מבחוץ, וחצרו של המשכיר זוכה לו מן ההפקר.

וצ"ב בגמ' דאי איירי בחצר שלא השכיר המשכיר לשוכר, במאי הוי שוכר, ופשיטא שלא יזכה בזבל. וביארו הראשונים (שטמ"ק בשם ראב"ד, ה"ר יהונתן והרמ"ך) שהחצר כן היתה שכורה אלא שלא השכירה אלא ליציאה וביאה ולא להעמיד לתוכה שוורים, ולכן קמ"ל המשנה שלמרות שלשוכר יש רשות לעבור שם, בכל זאת זוכה המשכיר ע"י החצר שלו בגללים של בהמות דאתו מעלמא. ובשם הרמ"ך כתב דבאגירא לשוכר לכל תשמישיו, אע"ג דזבלוה תורי דמשכיר, הכל לשוכר.

והיות ואיירי שיש לשוכר רשות לעבור, הקשו הראשונים מדוע זוכה המשכיר ע"י חצרו, הרי הו"ל חצר שאינה משתמרת, דהא השוכר יכול לעבור בתוכה. ותירצו בתוס' (לעיל דף יא: בד"ה וכי בצד שדהו) דאיירי שגם משכיר ביתו פתוח לאותו חצר ומקרי עומד בצד שדהו. וכן כתב בשטמ"ק בסוגיין בשם תוס' שאנן דמיירי כגון שהמשכיר דר באחד מן הבתים שבחצר, ומשתמרת החצר ע"י בני ביתו שמשתמשים בה תדיר. וכן כתב בתוס' הרא"ש שגם המשכיר עם השוכר בחצר.

ובחי' הריטב"א כתב דמיירי שהמשכיר אמר ליה לשוכר תשים עינך בחצר, דהשתא היינו שפיר לדעת בעלים, שנעשה שלוחו לשמרו. וכן כתב בתוס' רבינו פרץ.

והנה על רש"י בד"ה בחצר המשכיר, שפירש שלא השכיר את החצר, כתב בהגהות הגר"א דהרמב"ם כתב אפי' השכירו. והיינו דבהל' שכירות (פ"ו ה"ה) כתב הרמב"ם הזבל שבחצר הרי הוא של שוכר וכו' בד"א כשהיו הבהמות שעשו הזבל של שוכר אבל אם הבהמות של אחרים, הזבל של בעל הבית, שחצירו של אדם קונה שלא מדעתו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים.

והשיג הראב"ד וז"ל א"א דבר זה אינו מחוור שהרי בגמ' העמידה בחצר דמשכיר ושוורים דאתו מעלמא, פי' חצר המשכיר דלא אגירא לשוכר דאי אגירא ליה כדידיה דמי וקניא ליה מידי דהוה אשוכר את מקומו, עכ"ל. והיינו דלמד כרש"י שלא השכיר את החצר.

וכתב במגיד משנה שקצת נראה כפירוש הרמב"ם ממה ששינו הלשון ואמרו בחצר דמשכיר ולא אמרו בחצר דלא אגירא ליה לשוכר. משמע דאיירי שכן השכירה לשוכר ובכל זאת קונה למשכיר.

והקשה המשנה למלך דיש לתמוה על דברי הרמב"ם דכיון דקי"ל דשכירות ליומיה ממכר הוא, חצירו של שוכר הוא וזוכה לו, ולא היה לקנות למשכיר.

ותירץ בש"ך (סי' שיג סק"א) דבדעת אחרת מקנה קונה השוכר אבל במציאה והפקר קונה המשכיר. א"נ דבדבר שהונח בו לדעת השוכר קנה כיון ששכר המקום לכל מה שיונח בו לדעתו משא"כ במציאה והפקר. ואמנם בקצות החושן (שם סק"א) תירץ דחצר השכורה אינו זוכה אלא למשכיר משום דאינו מקנה לו החצר אלא לתשמישים אבל לדברים אחרים כגון להיות זוכה לו אינו מקנה לו אלא משייר אותו כח לנפשיה. ולכן במשכיר שאינו משכיר הרפת שבה וכמבואר בגמ', משום הכי דעתיה על הזבל שלא יזכה בה השוכר

אפי' אם יהיה הזבל בחצר כיון דשבח רפת דידיה דמשייר לנפשיה כח בחצר לזכות בזבל אבל במציאות דעלמא זוכה השוכר.

ובזה יישב הקצות מה שהקשה הלחם משנה דמבואר בגמ' זאת אומרת המשכיר חצר לא השכיר הרפת שבה, והרי לפי הרמב"ם אפי' אם השכיר הרפת נמי אינו זוכה אלא המשכיר שגוף החצר שלו. ולפי מה שנתבאר בקצות נחא דאי הוי אמרינן דהשכיר גם את הרפת לא הוי זבל אלא כמו מציאות דעלמא דזוכה בהן השוכר אבל היות ולא השכיר הרפת ודעת בעל הבית על כל שבח הרפת מתורי דאתו מעלמא, דמשייר כח בחצר לזכות בזבל ה"ה בכל הזבל שבחצר אינו זוכה אלא המשכיר. לכן אומרת הגמ' דמזה שנאמר שהמשכיר זוכה בזבל מוכח שלא השכיר הרפת. אחרת, היה זוכה השוכר בזבל בכל החצר.

לפי הש"ך (בתירוץ הראשון) אין השוכר קונה כלום אא"כ יש דעת אחרת מקנה. ולפי הקצות גם השוכר קונה ע"י החצר אבל רק לתשמישים שהקנה לו המשכיר. אבל הזבל ששייר לעצמו לא זכי ביה.

מאידך בנתיבות המשפט (בהקדמה לסי' ר) כתב דחצר המושכר הוא ממש כידו של השוכר אבל מציאה שנכנסה לחצר ללא ידיעתו אין החצר קונה אלא למשכיר כיון דלאו אדעתיה דהכי אגריה. לפי הקצות החצר אינה שלו אלא לתשמישים. לנתיבות היא כידו הארוכה חוץ מדברים שהמשכיר לא השכיר לו עבורם.

ובאבי עזרי (פ"ו שכירות ה"ה) כתב שקנין השכירות הוא כקונה דקל לפירותיו, שאין רשות החצר שלו אלא רק התשמישים. וא"כ במה יקנה השוכר הרי אין זה חצרו כלל. ומה שמוכח מכמה מקומות שחצרו קונה זהו רק כשהשכיר לו כדי לקנות, שלזה עצמו השכיר לו החצר, לשימוש זה, לקנות בו אבל בסתמא כל שכירות היא רק דקל לפירות ואין זה חצרו. (ועיי"ש שביאר דהיינו למ"ד שכירות לא קניא שאז אין לו אלא לפירות אבל למ"ד שכירות קניא יש לו הגוף להזמן ששכורה).

ויוצא דלפי הש"ך (בתירוץ הראשון) החצר יכולה לקנות לשוכר רק בדעת אחרת מקנה. ולנתיבות החצר יכולה לקנות לו הכל כידו אלא א"כ שייר המשכיר לעצמו. ולקצות אינה שלו אלא לתשמישים. ובאבי עזרי ביאר דהגדר הוא שאינה שלו כלל אלא רק פירותיה שלו, ולכן אינו יכול לקנות ע"י החצר אא"כ השכיר לו כדי שיוכל לקנות, שזהו התשמיש שלשם כך השכיר לו החצר.

לעיל בדף יא מבואר דרבן גמליאל אמר עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו. והיינו דהשכיר לו מקום כדי שיזכה במעשר בקנין חצר (והנידון שם בגמ' הוא איך מצי קני כשלא עמד ליד שדהו דהא בעינן עומד לידו בחצר שאינה משתמרת) הרי מבואר להדיא שחצר שכורה קונה לשוכר.

ולפי האבי עזרי פשוט דהא השכיר לו כדי לקנות בו ולכן מהני. וכן לקצות ולנתיבות כאן הרי הקנה לו עבור תשמיש זה. ולפי הש"ך היות והיתה דעת אחרת מהני. (ושם בגמ' תירץ רב פפא דדעת אחרת מקנה אותן שאני מהני שא"צ בעומד לידו. ולפי הש"ך למסקנה בעינן דעת אחרת מקנה כדי שהחצר בכלל תועיל לו לקנות).

ולגבי תירוץ השני של הש"ך ביאר במלואי חושן (על הקצות הנ"ל) דהטעם דחצר השכורה אינו קונה לשוכר הוא דנהי דלקנות ע"י החצר הוא ג"כ בכלל תשמישי החצר מ"מ אמרינן דבסתמא לא השכיר לו החצר לענין זה. ולכן באופן שהשכיר לו כדי לזכות ודאי מהני. ומה שכתב שהונח בו לדעת השוכר הכוונה מדעת המשכיר שיועיל לשוכר. וכן משמע בבית מאיר (ריש סי' קלט).

והביא דבמאירי בסוגיין כתב שאין להקשות על גדולי המחברים (הרמב"ם) ממה שאמרו בשוכר את מקומו שדעת אחרת מקנה אותן שאני שעל דעת כן השכירה לו שתקנה לו מקומו לאותו דבר ששכרה לו. והיינו כהנ"ל שהיות ועל דעת כן נתן לו יכול לזכות על ידו

ולפי"ז יש לבאר ההבדל בין שני תירוצי הש"ך, דלתירוץ הראשון למרות שהחצר אינה יכולה לקנות לשוכר מעצמו, בעזרת דעת אחרת שמקנה לו דבר מסוים, יכול לזכות. ולתירוץ השני באופן שמי שהקנה לו החצר היה על דעת שיוכל לזכות בו אז חצר כזאת יכולה לזכות עבורו.